

№5

MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR

ILMIY ELEKTRON JURNALI

ISSN: 2181-3965
VOLUME 5
TOSHKENT 2026

“MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR” ILMIY ELEKTRON JURNALI TAHRIRIYAT KENGASHI RAISI

To‘lqin Zakirovich Teshabayev – tahririyat kengashi raisi. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI

Mehmonov Sultonali Umaraliyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘quv ishlari bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abdurahmanova Gulnora Qalandarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Karimova Komila Daniyarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Yoshlar masalalari va ma‘naviy-marifiy ishlar bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Hududiy ta‘lim masalalari va markazlar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sindarov Sherzod Egamberdiyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Infratuzilmalarni rivojlantirish va iqtisod ishlari bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Saparov Aktam Jo‘rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori

Islamkulov Alimnazar Xudjamuratovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Pardayev Abdunabi Xoliqovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Kuziyev Islomjon Ne‘matovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Baymurotov Tursunbay Maxkambayevich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Omonov Akrom Abdinazarovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Qongratbay Avezimbetovich – texnika fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Jumayev Nodir Xosiyatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi deputati

Haydarov Nizomiddin Hamroyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Raviprakash G. Dani – Xalqaro ta‘lim konsultanti, professor (AQSH)

Bagautdinova Nailya Gumerovna – Qozon federal universiteti Boshqaruv, iqtisodiyot va moliya instituti direktori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Rossiya Federatsiyasi)

Sharifzoda Mu‘min Mashokir – Tojik davlat huquq, biznes va siyosat instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Tojikiston Respublikasi)

Maley Elena Borisovna – Polotsk davlat universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent (Belarus Respublikasi)

Asif Mahbub Karim – Malayziya Menejment va tadbirkorlik universiteti professori (Malayziya qirolligi)

Piter Xayk – Yevropa amaliy fanlar va menejment instituti ilmiy ishlar bo'yicha prorektori (Chexiya Respublikasi)

Yavuz Demirel – Kastamonu universiteti professori (Turkiya Respublikasi)

Jo'rayev Abdug'affor Safarovich – Termez agrotexnologiyalar va Innovatsion rivojlanish instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ismanov Ibroxim Nabiyeovich – Farg'ona politexnika instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xayriddinov Azamat Botirovich – Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti prorektori iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tashnazarov Samiddin Nizamovich – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nurmanov Ulug'bek Anorbayevich - Bank-moliya akademiyasi “Buxgalteriya hisobi va audit” kafedrasida professori, iqtisodiyot fanlari doktori

Yakubova Nargiz Tursunbayevna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Mamatov Baxadir Safaraliyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qiyosov Sherzod Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Urazaliyev Kamoliddin Tajikulovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

JURNAL TAHRIRIYATI

Saparov Aktam Jo'rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori, dotsent

Avlokulov Anvar Ziyadullayevich – ilmiy muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Aliqulov Mehmonali Salohiddin o'g'li – mas'ul muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Buxorova Moxira Samandarovna – muharrir

O'zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 364-son qarori bilan “Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari yuzasidan assosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali

23.11.2022-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№R-566966** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№049864**

MUNDARIJA			
1.	Meyliyev Obid Raxmatullaevich	Soliqlarning budget daromadlaridagi ahamiyatini oshirish	7
2.	Мирзаева Матлуба Ғайбулла қизи	Тижорат банкларининг капитал базасини мустаҳкамлашнинг методологик ва амалий асосларини такомиллаштириш	14
3.	Жабборов Насриддин Мирзаодилович, Юнусова Шохсанам Муротовна, Бебугова Зулайхо Хамидовна, Сафарова Севара Қахрамон қизи	Тошкент вилояти туристик ҳудудлари имижини модели учун барқарорлик таҳлили	19
4.	Мухамедова Севара Абдуллаевна	Тижорат банкларида кичик бизнес лойиҳаларини кредитлашда банк таваккалчиликларини баҳолаш ва бошқариш тизими	27
5.	Abduqayumov Elyorбек Ulug'bek o'g'li, Yo'ldosheva Oygul Zokir qizi	Janubiy Koreya kinoindustriyasining iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni va ta'siri	33
6.	Umarova Shahnoza	Moliyaviy faoliyat bo'yicha baholangan majburiyatlar hisobini takomillashtirish	40
7.	Muydinov Xusniddin Nuriddin o'g'li	Avtomobilsozlik korxonalarining xarajat samaradorligini ekonometrik modellash	46
8.	Akromov Shohrux Shuhrat o'g'li	O'zbekistonda auditorlik faoliyatini tashkil etishning zaruriyati va uning ahamiyati	57
9.	Kurbanbayev Jurabek Eruvbayevich, Akromov Shohrux Shuhrat o'g'li	Auditorlik tekshiruvlarida tashqi tasdiqlardan foydalanish va ichki nazorat tizimining samaradorligini oshirish	66
10.	Абдурахманов Ўрол Наврўз ўғли	Акциядорлик жамиятлари аудитида таҳлилий амалларни қўллашни такомиллаштириш	71
11.	Sayfiddinov Sarvarbek Anvarbek o'g'li	Yoshlar biznes-loyihalarini moliyalashtirishda kredit va investitsiya resurslarining o'rni	80
12.	Shodiyev Yashnarbek Baxriddin o'g'li	Davlat moliyaviy nazoratini modellar va metodologik yondashuvlarini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish	92
13.	Muydinov Baxodirjon Numanovich	Korxonalarda ichki auditni tashkil etish va takomillashtirish	101
14.	Mirzanov Zakir Maratovich	Paxta yetishtirish va qayta ishlash klasterlarida resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish va iqtisodiy yo'qotishlarni kamaytirish	111
15.	Тожибоева Дилором	XXI ахборотлар асри – қарор қабул қилиш жараёнининг мураккаблашуви асри	116
16.	Нурхонов Комилжон Товкараевич	Яшил иқтисодиётга ўтиш йўллари ва устуворликлари	124
17.	Saydullayev Nodirbek Narzullayevich	Inflyatsion targetirlash sharoitida markaziy bank valyuta intervensiyalari strategiyasini takomillashtirish mexanizmlari	132
18.	Хусаинов Равшан Рахимович	Сравнительный анализ налоговых систем зарубежных стран и трансформация их для Узбекистана	143
19.	Maxkamova Nazokat Umarali qizi	O'zbekiston iqtisodiyotida to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarning o'rni	150
20.	Abduraxmanova Muqaddas Toxtasinovna	Temir yo'l transporti korxonalarining ekologik-iqtisodiy samaradorligini oshirishning innovatsion mexanizmlari	156
21.	Kuliboyev Azamat Shonazarovich	Davlat tibbiyot tashkilotlarida buxgalteriya hisobi: nazariya, amaliyot va uslubiyot	165

22.	Jaxbarov Jamshidbek Tilavoldi o'g'li	Raqamli texnologiyalar asosida budget tashkilotlarida davlat moliyaviy nazoratini takomillashtirish: Farg'ona viloyati misolida	179
23.	Xasanova Shaxzoda Sarvarq qizi	Avtomatlashtirish davrida ayollarning mehnat bozorida transformatsiyasi: global tendensiyalar va O'zbekistonning 2030-yilgacha imkoniyatlari	188
24.	Abdullaeva Nilufar Javdat qizi	Бюджет ташкилотларида узоқ муддатли активлар билан боғлиқ молиялаштириш манбалари	194
25.	Худойкулова Дилора Дилмуродовна	Обеспечение надежности аудиторских доказательств при аудите долгосрочных активов	200
26.	To'xtayev Umidjon Shuhrat o'g'li	Xususiy tibbiy xizmatlar raqobatbardoshligini oshirish yo'llari	209
27.	Djumaniyazov Shavkat Raximovich	Yangi O'zbekistonda tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari	216
28.	Siroj Zarina Rustambekovna	O'zbekistonda demografik jarayonlarni statistik prognozlash va monitoring tizimini takomillashtirish	223

O‘ZBEKISTONDA DEMOGRAFIK JARAYONLARNI STATISTIK PROGNOZLASH VA MONITORING TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH

Siroj Zarina Rustambekovna

*Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti doktoranti
Toshkent Amaliy fanlar universiteti “Bank va moliya”
kafedrasi dotsenti. i.f.f.d., (PhD)*

E-mail: zarina36.84@gmail.com

Orcid: [0009-0007-7266-3515](https://orcid.org/0009-0007-7266-3515)

Annotatsiya. Maqolada O‘zbekistonda demografik jarayonlarni statistik prognozlash va monitoring tizimini takomillashtirish masalalari tadqiq etilgan. Aholi soni, tug‘ilish, o‘lim, tabiiy o‘sish va migratsiya ko‘rsatkichlarining dinamikasi tahlil qilinib, ularni muntazam statistik kuzatish va prognozlashning ilmiy-uslubiy jihatlari yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy raqamli texnologiyalar asosida demografik ma’lumotlarni shakllantirish, qayta ishlash va monitoring qilish imkoniyatlari ko‘rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari asosida demografik jarayonlarni statistik baholash va prognozlash samaradorligini oshirishga qaratilgan takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: demografik jarayonlar, aholi soni, statistik prognozlash, demografik monitoring, tug‘ilish, o‘lim, tabiiy o‘sish, migratsiya, statistik ma’lumotlar, raqamli texnologiyalar.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ СТАТИСТИЧЕСКОГО ПРОГНОЗИРОВАНИЯ И МОНИТОРИНГА ДЕМОГРАФИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ В УЗБЕКИСТАНЕ

Сирож Зарина Рустамбековна

*Докторант Ташкентского государственного
экономического университета
Доцент кафедры «Банковское дело и финансы»
Ташкентского университета прикладных наук, PhD*

E-mail: zarina36.84@gmail.com

Orcid: [0009-0007-7266-3515](https://orcid.org/0009-0007-7266-3515)

Аннотация. В статье исследованы вопросы совершенствования системы статистического прогнозирования и мониторинга демографических процессов в Узбекистане. Проанализирована динамика численности населения, рождаемости, смертности, естественного прироста и миграции, а также рассмотрены научно-методические аспекты их систематического статистического наблюдения и прогнозирования. Особое внимание уделено возможностям формирования, обработки и мониторинга демографических данных на основе современных цифровых технологий. По результатам исследования разработаны предложения, направленные на повышение эффективности статистической оценки и прогнозирования демографических процессов.

Ключевые слова: демографические процессы, численность населения, статистическое прогнозирование, демографический мониторинг, рождаемость, смертность, естественный прирост, миграция, статистические данные, цифровые технологии.

IMPROVING THE SYSTEM OF STATISTICAL FORECASTING AND MONITORING OF DEMOGRAPHIC PROCESSES IN UZBEKISTAN

Siroj Zarina Rustambekovna

Doctoral Researcher at Tashkent State University of Economics

Associate Professor of the Department of
“Banking and Finance” at
Tashkent University of Applied Sciences, PhD
E-mail: zarina36.84@gmail.com
Orcid: [0009-0007-7266-3515](https://orcid.org/0009-0007-7266-3515)

Abstract. The article examines the issues of improving the system of statistical forecasting and monitoring of demographic processes in Uzbekistan. The dynamics of population size, birth rate, mortality, natural population growth, and migration are analyzed, with particular attention paid to the scientific and methodological aspects of their systematic statistical observation and forecasting. The study also considers the potential of modern digital technologies for the collection, processing, and monitoring of demographic data. Based on the research findings, recommendations are developed to improve the effectiveness of statistical assessment and forecasting of demographic processes.

Keywords: demographic processes, population size, statistical forecasting, demographic monitoring, birth rate, mortality, natural population growth, migration, statistical data, digital technologies.

Kirish

Aholi demografik jarayonlari mamlakatning uzoq muddatli ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini belgilovchi fundamental omillardan biri hisoblanadi. Aholi soni va tarkibining o'zgarishi, tug'ilish va o'lim darajasi, tabiiy ko'payish, migratsiya, aholining yosh-jins tarkibi hamda hududiy joylashuvi mehnat bozori, bandlik, ta'lim, sog'liqni saqlash, uy-joy, ijtimoiy himoya va davlat byudjeti xarajatlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli demografik jarayonlarni muntazam statistik kuzatish, ularning rivojlanish tendensiyalarini aniqlash va kelgusidagi holatini ilmiy asosda prognozlash davlat boshqaruvida muhim ahamiyat kasb etadi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda aholi sonining barqaror o'sishi bilan bir qatorda demografik jarayonlarning ichki tarkibida ham muayyan o'zgarishlar kuzatilmoqda. Tug'ilish darajasining dinamikasi, o'lim ko'rsatkichlari, tabiiy o'sish sur'atlari, ichki va tashqi migratsiya hamda urbanizatsiya jarayonlari demografik vaziyatni kompleks baholashni talab etmoqda. Ayniqsa, aholining mutlaq soni ortib borayotgan sharoitda kelgusida mehnat resurslariga bo'lgan talab, yangi ish o'rinlari yaratish, ta'lim va tibbiy xizmatlarni kengaytirish hamda hududiy infratuzilmani rivojlantirish masalalari dolzarb bo'lib bormoqda.

Demografik jarayonlarning o'zgaruvchanligi ularni faqat joriy statistik ma'lumotlar asosida baholash bilan cheklanib qolmasdan, kelgusidagi ehtimoliy tendensiyalarni aniqlashni ham taqozo etadi. Bunda statistik prognozlash usullaridan foydalanish aholi soni, tug'ilish, o'lim, tabiiy o'sish va migratsiyaning kelajakdagi dinamikasini baholash, demografik yuklamaning o'zgarishini aniqlash hamda ijtimoiy-iqtisodiy rejalashtirish uchun zarur axborot bazasini shakllantirish imkonini beradi. Prognoz natijalarining ishonchliligi esa statistik ma'lumotlarning to'liqligi, aniqligi, muntazamligi va yagona metodologik asosda shakllantirilishiga bog'liq.

Bugungi kunda demografik statistikasi raqamlashtirish va turli ma'lumotlar manbalarini integratsiyalash ushbu yo'nalishdagi muhim vazifalardan biridir. Aholini ro'yxatga olish ma'lumotlari, fuqarolik holati dalolatnomalarini qayd etish tizimi, migratsiya statistikasi va boshqa ma'muriy ma'lumotlarni o'zaro uyg'unlashtirish demografik jarayonlarni tezkor monitoring qilish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu bilan birga, zamonaviy axborot texnologiyalari va statistik modellashirish vositalaridan foydalanish hududlar kesimida demografik o'zgarishlarni chuqurroq tahlil qilishga xizmat qiladi.

O'zbekistonda demografik jarayonlarni statistik monitoring qilishning takomillashtirilishi, avvalo, ma'lumotlarni shakllantirish, qayta ishlash, tahlil qilish va prognozlash bosqichlarining yagona tizimga birlashtirilishi bilan bog'liq. Bunday tizim nafaqat demografik holatni tavsiflash, balki demografik o'zgarishlarning ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlarini oldindan baholash imkonini ham beradi. Ayniqsa, hududlar o'rtasidagi demografik tafovutlarni aniqlash va ularning rivojlanish

xususiyatlarini hisobga olish statistik monitoringning amaliy samaradorligini oshiradi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi O‘zbekistonda demografik jarayonlarni statistik baholash, prognozlash va monitoring qilishning mavjud holatini o‘rganish hamda uni takomillashtirishning zamonaviy yo‘nalishlarini ilmiy asoslashdan iborat.

Tadqiqotning asosiy vazifalari sifatida demografik ko‘rsatkichlarning dinamikasini tahlil qilish, tug‘ilish, o‘lim, tabiiy o‘sish va migratsiya jarayonlarini statistik baholash, mavjud monitoring tizimining imkoniyatlarini aniqlash, demografik prognozlashning zamonaviy usullarini ko‘rib chiqish hamda statistik monitoringni takomillashtirish bo‘yicha amaliy takliflar ishlab chiqish belgilangan.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi demografik jarayonlarni statistik baholash va prognozlashni o‘zaro bog‘liq tizim sifatida ko‘rib chiqish, hududiy demografik tafovutlarni monitoring qilish imkoniyatlarini kengaytirish hamda statistik ma‘lumotlardan boshqaruv qarorlarini qabul qilishda samarali foydalanish yo‘nalishlarini asoslash bilan belgilanadi.

Tadqiqot natijalari O‘zbekistonda demografik jarayonlarni muntazam kuzatish, statistik prognozlash sifatini oshirish va demografik siyosatni axborot-statistik jihatdan ta‘minlashda foydalanish mumkin.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Demografik jarayonlarni statistik prognozlash va monitoring qilish masalalari zamonaviy demografik tadqiqotlarning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Bunda aholi soni, tug‘ilish, o‘lim, tabiiy o‘sish, migratsiya va yosh-jins tarkibining uzoq muddatli dinamikasini aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi. BMTning World Population Prospects 2024 tadqiqotida demografik o‘tish nazariyasi asosida aholi soni va tarkibining tarixiy o‘zgarishlari tahlil qilinib, 237 mamlakat va hudud bo‘yicha 2100-yilgacha bo‘lgan prognozlar shakllantirilgan [1].

BMT tadqiqotlarida demografik prognozlarning ishonchligi, avvalo, aholiga oid statistik ma‘lumotlarning sifati va to‘liqligiga bog‘liqligi ta‘kidlanadi. World Population Prospects 2024da aholi ro‘yxatlari, fuqarolik holatini qayd etish tizimlari va tanlama kuzatuvlar ma‘lumotlari birgalikda qo‘llanilgan. Bu esa demografik monitoringni turli ma‘lumot manbalarini integratsiyalash asosida tashkil etish zarurligini ko‘rsatadi [2].

BMTning Demographic Yearbook 2024 nashrida aholi soni, tug‘ilish, o‘lim, tabiiy o‘sish, chaqaloqlar o‘limi, umr davomiyligi va fertilitet kabi ko‘rsatkichlar yagona statistik tizim asosida jamlangan [3]. Mazkur yondashuv demografik jarayonlarni muntazam monitoring qilish bilan birga, mamlakatlar va hududlar o‘rtasida statistik taqqoslashlarni amalga oshirish uchun ham metodologik asos yaratadi.

Aholi migratsiyasi ham demografik prognozlashning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. BMTning International Migrant Stock 2024 ma‘lumotlarida 233 ta mamlakat va hudud bo‘yicha xalqaro migrantlarning soni, jinsi, kelib chiqishi va boradigan hududi haqidagi ma‘lumotlar shakllantirilgan [4]. Mazkur ma‘lumotlar migratsiyaning aholi soni va hududiy demografik tarkibga ta‘sirini monitoring qilish imkonini beradi.

Jahon sog‘liqni saqlash tashkilotining World Health Statistics 2024 hisobotida umr davomiyligi, o‘lim va sog‘liq bilan bog‘liq 50 dan ortiq indikatorlar tahlil qilingan [5]. Ushbu ko‘rsatkichlar demografik jarayonlarni faqat miqdoriy jihatdan emas, balki aholining umr davomiyligi va sog‘liq holati bilan bog‘liq sifat jihatlari orqali ham baholash zarurligini ko‘rsatadi.

Eurostatning Demography of Europe – 2024 edition nashrida aholi soni, aholi zichligi, yosh tarkibi va aholining qarishi bo‘yicha ko‘rsatkichlar uzoq muddatli dinamikada tahlil qilingan. Tadqiqotda demografik statistikadan davlat siyosatining turli yo‘nalishlarida foydalanish imkoniyatlariga alohida e‘tibor qaratilgan [6].

O‘zbekiston misolida UNFPAning 2025-yildagi mamlakat dasturiga oid tahliliy materiallarida aholining 37 milliondan oshgani, aholining o‘sish sur‘ati, tug‘ilish va fertilitet dinamikasi hamda aholining yosh tarkibi bo‘yicha muhim tendensiyalar qayd etilgan. Hujjatda 30 yoshgacha bo‘lgan aholining yuqori ulushi mamlakat uchun demografik dividend imkoniyatlarini

yuzaga keltirishi, buning uchun ta’lim, sog’liqni saqlash va ko’nikmalarni rivojlantirishga investitsiyalar zarurligi ta’kidlangan [7].

O‘zbekiston Milliy statistika qo‘mitasining 2025-yilgi ma’lumotlarida mamlakat doimiy aholisi, uning jinsiy va hududiy tarkibi, shahar va qishloq aholisi bo‘yicha statistik ko‘rsatkichlar keltirilgan. Xususan, 2025-yil 1-aprel holatiga doimiy aholi 37,7 million kishini tashkil etgani va bir yil davomida 2 foizga oshgani qayd etilgan [8]. Ushbu ma’lumotlar milliy darajadagi demografik monitoringning amaliy axborot bazasini shakllantiradi.

Milliy statistika qo‘mitasining demografik ko‘rsatkichlarga oid keyingi ma’lumotlarida esa aholi soni bilan bir qatorda shahar va qishloq aholisi, nikoh va ajralishlar hamda tashqi migratsiya ko‘rsatkichlari ham aks ettirilgan [9]. Bu esa zamonaviy demografik monitoringni faqat tug‘ilish va o‘lim ko‘rsatkichlari bilan cheklamasdan, migratsiya va aholining ijtimoiy-demografik tarkibi bilan bog‘liq indikatorlarni ham qamrab olgan holda tashkil etish zarurligini ko‘rsatadi.

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili demografik prognozlash va monitoringning samaradorligi ishonchli statistik ma’lumotlar, zamonaviy prognozlash usullari, turli ma’lumot manbalarining integratsiyasi va hududiy monitoring bilan chambarchas bog‘liqligini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, O‘zbekiston sharoitida demografik ko‘rsatkichlarni yagona monitoring tizimida birlashtirish, hududlar kesimida prognozlashni kuchaytirish va statistik ma’lumotlarni tezkor boshqaruv qarorlariga integratsiya qilish masalalari ushbu tadqiqotning dolzarb yo‘nalishlaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Tahlil va natijalar

O‘zbekistonda demografik jarayonlarni statistik prognozlash va monitoring qilishni takomillashtirish, avvalo, aholining soni va tarkibidagi o‘zgarishlarni muntazam kuzatishni talab etadi. So‘nggi yillarda mamlakat aholisi barqaror o‘sish tendensiyasini namoyon etmoqda. 2026-yil 1-yanvar holatiga O‘zbekistonning doimiy aholisi 38,24 mln kishini tashkil etgan. Bu ko‘rsatkich demografik yuklama, mehnat resurslari va ijtimoiy infratuzilmaga bo‘lgan talabning kelgusida ham ortib borishini ko‘rsatadi.

Demografik o‘sishning asosiy manbai tabiiy ko‘payish bo‘lib qolmoqda. 2025-yilda mamlakatda 879,6 mingta tug‘ilish va 177,1 mingta o‘lim qayd etilgan. Natijada tabiiy o‘sish **702,5 ming kishini** tashkil etgan. Biroq tug‘ilishlar sonining oldingi yillarga nisbatan kamayishi demografik o‘sish sur‘atlarida bosqichma-bosqich o‘zgarish yuz berayotganini ko‘rsatadi.

1-jadval.

O‘zbekistonda asosiy demografik ko‘rsatkichlar dinamikasi*

Ko‘rsatkich	2023-yil	2024-yil	2025-yil
Tug‘ilganlar, ming kishi	962,0	926,4	879,6
Vafot etganlar, ming kishi	172,8	174,4	177,1
Tabiiy o‘sish, ming kishi	789,2	752,0	702,5

* Muallif ishlanmasi

Jadvaldan ko‘rinadiki, 2023–2025-yillarda tug‘ilishlar soni 82,4 ming kishiga, tabiiy o‘sish esa 86,7 ming kishiga kamaygan. Shu davrda vafot etganlar sonining ortishi ham tabiiy ko‘payish sur‘atining pasayishiga ta’sir qilgan. Mazkur holat demografik monitoringda faqat aholining mutlaq sonini emas, balki tug‘ilish va o‘limning yosh, jins va hududlar bo‘yicha tarkibini ham hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi.

Demografik monitoringning yana bir muhim yo‘nalishi — hududiy tafovutlarni aniqlashdir. O‘zbekistonda tug‘ilish, aholi zichligi, migratsiya va yosh tarkibi hududlar bo‘yicha bir xil emas. Shu sababli mamlakat miqyosidagi o‘rtacha ko‘rsatkichlar ayrim hududlardagi real demografik vaziyatni to‘liq aks ettirmasligi mumkin. Hududiy monitoring tizimida viloyat, tuman va shaharlar kesimida demografik indikatorlarni muntazam shakllantirish muhimdir.

Aholining yosh tarkibi ham prognozlash jarayonida alohida ahamiyatga ega. Yosh aholining salmoqli ulushi kelgusida mehnat bozoriga kirib keluvchi yangi ishchi kuchining ko‘payishini anglatadi. Shu bilan birga, mazkur demografik salohiyatdan samarali foydalanish uchun ta’lim,

kasbiy tayyorgarlik va bandlik bo'yicha ehtiyojlarni oldindan baholash zarur. Demografik prognoz aynan shu jarayonlarni iqtisodiy rejalashtirish bilan bog'lash imkonini beradi.

Migratsiya ham aholining umumiy dinamikasiga ta'sir qiluvchi muhim omillardan biridir. 2025-yilda O'zbekistonga xorijdan 1,2 mingga yaqin kishi kelgan, xorijga esa 10,1 ming kishi chiqib ketgan. Migratsiya ko'rsatkichlarini hudud, yosh, jins va mehnat faoliyati bo'yicha ajratib monitoring qilish demografik jarayonlarning real yo'nalishini aniqlash uchun zarur.

Statistik prognozlash imkoniyatlari

Demografik jarayonlarni prognozlashda vaqt qatorlari asosida trend tahlili, eksponensial tekislash, ARIMA modellari hamda demografik komponentlar usulidan foydalanish mumkin. Bunda umumiy aholi soni alohida prognoz qilinishidan ko'ra, tug'ilish, o'lim va migratsiya komponentlarini alohida baholash aniqroq natijalarga erishish imkonini beradi.

Masalan, aholi sonining kelajakdagi o'zgarishini quyidagi demografik balans orqali ifodalash mumkin:

$$P_{t+1} = P_t + B_t - D_t + M_t \quad (1)$$

bu yerda:

P_t — t-davrdagi aholi soni;

B_t — tug'ilganlar soni;

D_t — vafot etganlar soni;

M_t — sof migratsiya.

Mazkur yondashuv demografik prognozlashni oddiy trendga emas, balki aholining tabiiy va mexanik harakatini shakllantiruvchi omillarga asoslash imkonini beradi.

1-formula. Demografik monitoring va prognozlashning taklif etilayotgan tizimi

Ma'lumotlarni yig'ish → Ma'lumotlarni integratsiya qilish → Statistik monitoring → Tahlil va modellashtirish → Prognozlash → Natijalarni vizualizatsiya qilish → Boshqaruv qarorlarini axborot bilan ta'minlash

Ushbu tizimda aholini ro'yxatga olish ma'lumotlari, fuqarolik holati dalolatnomalari, migratsiya statistikasi va boshqa ma'muriy ma'lumotlarni o'zaro integratsiya qilish muhim ahamiyatga ega. Natijada demografik ko'rsatkichlarni kechikib emas, balki imkon qadar tezkor va hududiy kesimda kuzatish imkoniyati paydo bo'ladi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda demografik monitoringni takomillashtirishning asosiy yo'nalishlari ma'lumotlar sifatini oshirish, turli statistik manbalarni integratsiyalash, hududiy monitoringni kuchaytirish va prognozlashning zamonaviy ekonometrik usullaridan foydalanish bilan bog'liq. Bunday yondashuv demografik jarayonlarning kelajakdagi o'zgarishlarini oldindan baholash va ularning mehnat bozori, ijtimoiy infratuzilma hamda iqtisodiy rivojlanishga ta'sirini hisobga olish imkonini beradi.

Xulosa va takliflar

O'tkazilgan tahlillar natijasida O'zbekistonda demografik jarayonlarning asosiy xususiyati aholi sonining barqaror o'sishi bilan birga, tug'ilish sur'atlarining bosqichma-bosqich pasayishi, tabiiy o'sish hajmining qisqarishi va migratsiya jarayonlarining demografik dinamikaga ta'siri ortib borayotganida namoyon bo'lishi aniqlandi. Bu holat demografik jarayonlarni faqat mavjud statistik ko'rsatkichlar asosida emas, balki ularning kelgusidagi o'zgarishlarini prognozlash asosida boshqarish zarurligini ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalari demografik monitoring tizimida **aholini ro'yxatga olish, fuqarolik holati dalolatnomalari, migratsiya va boshqa ma'muriy ma'lumotlarni yagona axborot tizimida integratsiyalash** muhimligini ko'rsatdi. Bunday yondashuv demografik ma'lumotlarning tezkorligi, to'liqligi va o'zaro muvofiqligini oshirish imkonini beradi.

Shuningdek, demografik jarayonlarning hududlar bo'yicha sezilarli farqlanishi mamlakat miqyosidagi umumiy ko'rsatkichlar bilan bir qatorda **viloyat, tuman va shaharlar kesimida alohida monitoring va prognozlash** tizimini shakllantirish zarurligini ko'rsatadi.

Tadqiqot asosida quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

1. **Yagona demografik monitoring platformasini yaratish** — aholi soni, tugʻilish, oʻlim, nikoh, ajralish va migratsiya maʼlumotlarini yagona raqamli tizimda birlashtirish.

2. **Hududiy demografik prognozlarni rivojlantirish** — har bir hudud boʻyicha aholi soni va tarkibining oʻrta va uzoq muddatli prognozlarni muntazam ishlab chiqish.

3. **Zamonaviy ekonometrik modellarni joriy etish** — ARIMA, eksponensial tekislash, trend modellari va demografik komponentlar usulidan foydalanib, prognozlarning aniqligini oshirish.

4. **Demografik indikatorlarning avtomatik monitoringini yoʻlga qoʻyish** — asosiy koʻrsatkichlar boʻyicha belgilangan chegaralardan ogʻishlarni avtomatik aniqlaydigan analitik tizimni shakllantirish.

5. **Migratsiya monitoringini takomillashtirish** — migratsiya oqimlarini hudud, yosh, jins va iqtisodiy faollik boʻyicha muntazam tahlil qilish.

6. **Demografik maʼlumotlar sifatini oshirish** — statistik va maʼmuriy maʼlumotlar oʻrtasidagi tafovutlarni aniqlash va maʼlumotlarni muntazam verifikatsiya qilish mexanizmlarini kuchaytirish.

7. **Demografik prognozlarni ijtimoiy-iqtisodiy rejalashtirishga integratsiya qilish** — prognoz natijalaridan taʼlim, sogʻliqni saqlash, bandlik, uy-joy va infratuzilmani rivojlantirish boʻyicha qarorlar ishlab chiqishda foydalanish.

Umuman, **statistik monitoring va prognozlashning yagona, raqamlashtirilgan hamda hududiy jihatdan differensiallashgan tizimini shakllantirish** Oʻzbekistonda demografik jarayonlarni chuqurroq baholash va kelgusidagi oʻzgarishlarga oldindan tayyorgarlik koʻrish imkonini beradi. Mazkur yondashuv demografik statistikaning boshqaruv qarorlarini axborot bilan taʼminlashning samarali vositasiga aylantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division. **World Population Prospects 2024: Summary of Results**. New York: United Nations, 2024.

2. United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division. **World Population Prospects 2024: Methodology Report**. New York: United Nations, 2024.

3. United Nations Statistics Division. **Demographic Yearbook 2024**. New York: United Nations, 2025.

4. United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division. **International Migrant Stock 2024**. New York: United Nations, 2024.

5. World Health Organization. **World Health Statistics 2024: Monitoring Health for the SDGs**. Geneva: WHO, 2024.

6. Eurostat. **Demography of Europe – 2024 Edition**. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2024.

7. UNFPA Uzbekistan. **Country Programme Document for Uzbekistan 2026–2030**. United Nations Population Fund, 2025.

8. National Statistics Committee of the Republic of Uzbekistan. **Structure of the Permanent Population of the Republic of Uzbekistan**. Tashkent, 2025.

9. National Statistics Committee of the Republic of Uzbekistan. **Demographic Indicators of the Republic of Uzbekistan in Figures**. Tashkent, 2025.

